

UOT-811.512.162

Səhifə: 34-41

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2025.2.34>

Fizuli Mustafayev
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
filologiya elmləri doktoru, dosent
mustafayev.fizuli8@gmail.com

KİNO DİLİNDƏ AZƏRBAYCAN ZONİMLƏRİNİN İŞLƏDİLMƏSİ HAQQINDA

XÜLASƏ

Məqalə kino dilində Azərbaycan zoonimlərinə həsr olunub. Məqalədə zoonimlər iki qrupa ayrılır: ümumi və xüsusi zoonimlər. Başqa bir bölmədə zoonimlərin prinsiplərindən söhbət açılır. Heyvan və quşlara ad vermək, demək olar ki, bütün xalqlarda vardır. Bu ənənə slavyan xalqlarında daha çox inkişaf etmiş, onlar ata, itə, inəyə, öküzə və donuza bir çox xüsusi adlar vermişlər. Qeyd edilir ki, kino dilində zoonimlərdən ibarət leksikanın araşdırılması zamanı məlum olur ki, Azərbaycan dilində zooloji ad tərkibində at və it adları kəmiyyətcə digərlərindən fərqlənir. Aparılan tədqiqatlardan məlum olur ki, dilimizdə heyvanların və quşların xüsusi adlandırılmasının müəyyən prinsipləri vardır. Burada müşahidələr göstərir ki, Azərbaycan dilində heyvan və quşlar adlandırılarkən ən çox aşağıdakı prinsiplərə əsaslandırılmışdır: Zahiri əlamətə görə ad vermək, xarakterə görə ad vermək. Məqalədəki araşdırmalara görə məlum olur ki, zoonimlərin yaranması da dildəki leksik-qrammatik qanunauyğunluqlarla bağlıdır. Məqalədə morfoloji əlamətlərinə görə zoonimləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: isimlərdən, sifətlərdən və sifət+sifət formasından yaranan zoonimlər.

Açar sözlər: omonimlər, zoonimlər, zooloji leksika, ümumi zoonimlər, qrammatik zoonimlər.

Giriş. Onomastik vahidlərin bir qrupu zoonimlərdən ibarətdir. Zoonimlər dilin zooloji leksikasını təşkil edir. Zooloji leksikaya heyvan və quş adları daxildir. Bir qədər də dəqiq desək, onomastik leksikanın bu qrupu heyvanların, quşların, balıq növlərinin, həşəratların, sürünənlərin, müxtəlif növ gəmiricilərin adlarını əhatə edir. Zoonimlər iki qrupa ayrılır.

1. Ümumi zoonimlər. Bunlar növ bildirir. Məsələn, quş növlərini bildirənlər: kəklik, durna, qırqovul, sərçə, göyərçin, bildirçin, sığırçın, alabaxta, qaranquş, qumru, hüdhüd, bülbül, qarğa, çalağan, sağsağan və s. Heyvan növlərini bildirənlər: inək, camış, kəl, keçi, qoyun, it, at, öküz, şir, canavar və s. Balıq növlərini bildirənlər: xəşəm, ağbalıq, qızılbalıq, nərə balığı, ilan balığı, kütüm və s. Sürünənlərin növlərini bildirənlər: qızıl ilan, koramal, gürzə, kobra, su ilanı, kərtənkələ və s. Həşərat növünü bildirənlər: kəpənək, hörümçək, milçək, ağcaqanad, çəyirtkə, qarışqa və s. Zərərverici növlərini bildirənlər: yaşıl bit, mənənə, qırxayaq, buğumayaq və s.

2. Xüsusi zoonimlər. Bunlar ad – “ləqəb” bildirir. Məsələn, Sarıyal, Zilli, Qəmər (at adı), Alabaş, Dəmir, Topuş (it adı) və s. “Dilçilikdə onomastik vahid kimi ancaq xüsusi zoonimlər – ad – “ləqəblər” öyrənilir. Bu cür ad – “ləqəblər” isə əsasən ev quşlarına və ev heyvanlarına verilən adlardan ibarətdir”.[1, s. 313] Qeyd etmək lazımdır ki, maldarlıqla məşğul olan təsərrüfatlarda ayrı-ayrı heyvan növlərini – inək, camış, kəl, öküz, qoyun, keçi və itləri bir-birindən fərqləndirmək üçün onlara adlar – “ləqəblər” verilir. Bu cür adlar – “ləqəblər” sirkdə və heyvanxanada vəhşi heyvanlara – pələngə, şirə, filə, meymuna, canavara, zürafəyə, timsaha və sairəyə də verilir.

Zoonimlərin prinsipləri: Heyvan və quşlara ad vermək, demək olar ki, bütün xalqlarda daha çox inkişaf etmişdir. Onlar ata, itə, inəyə, öküzə və donuza bir çox xüsusi adlar vermişlər. Bu xalqlarda indi də həmin proses geniş şəkildə davam etməkdədir.

Tarixi faktlardan aydın olur ki, türk dilli xalqlarda da heyvan və quşlara xüsusi ad vermək ənənəsi ibtidai dövrdən başlayaraq geniş yayılmışdır. O cümlədən azərbaycanlılar da bir sıra

hallarda inəyə, camışa, ata, itə və digər heyvanlara xüsusi ad –“ləqəb” verib, onları həmin adlarla çağırmışlar. Müşahidə və axtarışlar göstərir ki, Azərbaycanda etnik-tarixi inkişaf prosesində heyvan və quşların əksər növlərinə xüsusi advermədən geniş istifadə olunmuşdur. Məsələn, atlara *Şəkər, Dürat, Qırat, Bozat*, itlərə *Dəmbər, Pələş*, inəklərə *Sonali, Xinalı, Maral*, öküzlərə *Qaraxan, Laban*, camışlara *Təpəl, Çatal*, quşlardan xoruzlara *Qarapipik, Ları*, toyuqlara *Qılboğaz, Yastı*, ördəklərə *Maymaq, Qaraköynək* və sair.

Azərbaycanın bədii və sənədli televiziya filmlərində adları çəkilən zoonimlərə rast gəlmək mümkündür.

“Alı kişi: – Oğlum, dalımca gəl. İntiqam almağa çalışma, dediklərimə qulaq as. İlk növbədə *Qırat* və *Düratdan* muğayat olarsan...”

“Koroğlu”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1960.

“Səlim bəy: – Ay camaat, *Bozata* güllə dəydi, yıxıldı.

Arabaçı: – Nəbi yıxıldığı yerdən cəld qalxdı. Vurnuxdu , daldalanmağa yer tapmayıb dəyirmanə təpildi”.

“Qaçaq Nəbi”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1980.

“Səlim: – Bağışlamamışam, heç kəsə heç nə bağışlamamışam. Sona yanında sevimli itləri *Dəmbər* və *Pələşlə* getdi. Əl çəkin yaxamdan, əl çəkin!..”

“Süd dişinin ağrısı”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1987.

“Sürəyya: – Hamınız bilin ki, öhdəmdə 17 inək vardır. Onların içərisində ən çox süd verən inəklərim *Maral, Sonali* və *Xanalıdır*. Hər birindən ildə 450 litr süd sağmaq mümkündür”.

“Sağınçı”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1978.

“Rüstəm: – Şirzad, bu gün rayondan fermaya yoxlama gələcək. Buğalardan *Qaraxan* və *Labana*, camışlardan isə *Təpəl* və *Çatala* baxacaqlar. Onların təmizliyinə fikir verin...”

“Böyük dayaq”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1962.

“Kərimin atası: – Dünən də qorxmışdun. *Qılboğazla Yastını* sənə uzadanda *Qarapipiklə Ları* başladılar qaqqıldeşməyə. Ördəklərdən *Maymaq*la *Qaraköynək* qorxularından sakitcə gizlənmişdilər.

Çimnaz müəllimə: – Yəni ki, hə, düz deyirsən”.

“Süd dişinin ağrısı”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1987.

Heyvan və quşlara advermənin tarixi çox qədimdir. Xüsusi heyvan adlarına – zoonimlərə hələ qədim şifahi və yazılı ədəbiyyatımızda rast gəlmək olur.

Məşhur “Dədə-Qorqud” bədii filminə belə prosesin əsaslı nümunələri vardır. Filmdə aktyorun dilindən deyilir: “Mən bu gün *Qonur atıma* qalxaram, üçgünlük yolu bir gündə aşaram, öynə olmadan yurdumun üstünə gedərəm. “Alçaqdan uca yerlərə çapıb çıxdı. Baxça görsə bir dərənənin içinə qara quzğun enər çıxar. Qonar, qalxar, *Bədöy atın* əncələdi, ol tərəfə yürüdü”.

Yaranlar! Çünki, məni göndərirsiniz, bilirsiniz ki, Dəli Qarcar qız qardaşını diləyini öldürər. Barı Bayandır xanın tavlısından iki şahbaz yüyrək at gətirin, biri keçi başlı *Keçər aygırı*, biri toğlu başlı *Duru aygırı* naghə qaçma-qovma olarsa, birisini minəm, birisini yedəm. Daha sonra: “Qara aygırı yarağıyla gətirdilər. Dəli Qacarı mindirdilər”. “Evinizin ardı dərəcəlik deyilmidi? İtinizin adı *Bəriq* deyilmidi?”. “Alan sabah, xan qızı, yerindən durmadımı? *Boz aygırın* belinə minmədimi?”

Misallardakı *Qonur at, Bədöy at, Keçər aygır, Duru aygır, Qara aygır, Bəraq, Boz aygır* zoonimləri xalqımızın keçmişdə yaratdığı qədim adlardır. Zoonimlərə folklor nümunələrində şifahi xalq danışığında, dialekt və şivələrdə, yazılı bədii ədəbiyyatda da geniş rast gəlmək olur. “Koroğlu” dastanında bu cür qədim adlar çox işlənir. “Kürdoğlu kəmənd atıb dayı tutdu, sən demə bu day *Kəhərişan* madyanın balası imiş”.

“Kürdoğlu: *Aşqardoru* gətirmişəm.

Mən mətəbi bitirmişəm.

Zərnişanı götürmüşəm.

Paşa, verməm *Aşqardoru*.

İndi bir mərd dəli gərək,

Tapsın mənim *Düratımı*,
Bəslənəndə quzu kimi,
Miniləndə Kür atımı”.

“Koroğlu: Canım *Qırat*, gözüüm *Qırat*,
Səni minən alır murad
Ağçaquzu, bir də *Dürat*
Bağlı bədöylərin qaldı.

Bir atım var *Alapaça*,
Aman vermir *Qırat* qaça,
Şeştərinin ucu haça,
Giziroğlu Mustafa bəy.

Ərəb at getdi əlimdən,
Ərəb atı mən istərəm,
Ayrı düşmüşəm elimdən
Ərəb atı mən istərəm”.

“Koroğlu”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası. 1960.

Yazılı ədəbiyyatda müxtəlif nasir, dramaturq və şairlərimiz də yeri gəldikcə zoonimlərin bədii-üslubi imkanlarından istifadə etmişlər.

Kino dilində zoonimlərdən ibarət leksikanın araşdırılması zamanı məlum olur ki, Azərbaycan dilində zooloji ad tərkibində at və it adları kəmiyyətcə digərlərindən fərqlənir. At və it adlarının nisbətən çox inkişaf etməsi, bizcə, daha üç səbəblə bağlıdır. Əvvəla, onlar totemik anlayış bildirmişlər. Məlumdur ki, türk dilli xalqlar üçün vəhşi heyvanlardan canavar, ev heyvanlarından isə at və it totem kimi xarakterik olmuşdur. At və it adlarından ibarət zooloji leksikanın zənginliyi də bununla bağlıdır [2, s. 59-66].

İkincisi, xalqın maldarlıq, qoyunçuluq fəaliyyəti, sənət-peşə sahəsi də burada mühüm rola malikdir. Azərbaycanda tarixən heyvandarlıq daha geniş yayılmışdır. Mal-qaranın saxlanılmasında insanın yaxın köməkçisi ən çox at və it olmuşdur. Buna görə də həmin heyvanlarla bağlı çoxlu xüsusi ad-zoonim meydana çıxmışdır.

Üçüncü səbəb isə ayrı-ayrı tayfalara, zümrələrə, xanlıqlara, digər ictimai təbəqələrə mənsub olan hər bir başçının, qəhrəmanın minik və mübarizə vasitəsi kimi tarixən öz xüsusi atının olmasıdır. Məsələn: Salur Qazanın atı – *Qonur at*, Beyrəyin atı – *Boz ayğır*, Uruzun atı – *Qaraqoç bədöy at*, Əmrənin atı – *Altındağı al ayğır*, Dəli Dondarın atı – *Təpəl qaşqa ayğır*, Bayandırın atı – *Duru ayğır*, Dəli Qarcarın atı – *Qara ayğır*, Qara paşanın atı – *Aşqardır*. Şah İsmayılın atı – *Qəmər day* və s. Azərbaycan kinosunda bu atların adları necə işlənir?

“Bayandır xan: – Salur qazanın atı *Qonur at*, Beyrəyin atı *Boz ayğır* və Uruzun atı *Qaraqoç bədöy atı* kim tanıdır?”

“Dədə Qorqud”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1975.

“Gizir oğlu Mustafa bəy: – İndi yaxşı bir at ola çapasan. Vallah cavanlıqda ən dəlisov atı mən ram eləmişəm. Qara Paşanın atı *Aşqardor* axmağın biri olub...”

“Koroğlu”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1960.

“Diktor: – Şah İsmayıl vuruşdan əvvəl Sultan Səlimə təkliddə döyüşməyi təklif edir. Sultan Səlim bu təklifi qəbul etmir. Şah İsmayıl qəzəblənərək *Qəmərday* atına minir və Sultan Səlimin qoşununu son döyüşçüsünə qədər hamısını qırır”.

“Şah İsmayıl” sənədli televiziya filmi. 1977.

“Xalqımızın etnoqrafiya tarixindən müxtəlif oyun növləri məlumdur. Bunlardan biri də “Xoruz döyüşdürmək” oyunu olmuşdur. Belə oyunlarla bağlı onlarca ad-zoonim meydana çıxmışdır” [1, s. 317]. Hərə öz quşunu bacarığına, qüvvəsinə və digər əlamətinə görə adlandırmış, və onlara xüsusi adlar qoymuşlar.

Dilimizdə heyvanların və quşların xüsusi adlandırılmasının müəyyən prinsipləri vardır. Müşahidələr göstərir ki, Azərbaycan dilində heyvan və quşlar adlandırılarkən ən çox aşağıdakı prinsiplərə əsaslandırılmışdır.

a) Zahiri əlamətə görə ad vermək. Bu prinsipə əsasən ad verilirərkən heyvan və quşların xarici görünüşü, xarici görünüşdə gözə çarpan ilk əlamət nəzərə alınır. Məsələn, Qaraqıllı adlı bir it. “Cəlil: – Şəfiqə, Lütvəli bəylə biz dostuq, sən də hesab elə qardaşındı. Qurban da ki, hər zaman quyunun başında gəzdirdiyi *Qaraqıllı* adlı iti ilə sən qulluğunda gəzəcək”. “Neft və milyonlar səltənətində”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1982.

Göründüyü kimi, Qaraqıllı zoonimi itə onun tükünün rənginə və formasına görə verilmişdir. Dilimizdə işlənən *Alaçapa, Cəkil, Qaşqa, Xalı, Ağqulam, Göyqulam, Çəpgöz, Qaraqulaq, Şırağız, Qarabirçək, Qozbel, Dəvəboyun, Almağöz, Zilli, Məxməri, Durnaboğaz, Qaraxal, Yəhərbel...* (at adları), *Qaşqa, Xallı, Alagöz, Narınc...* (inək adları), *Alabaş Ağbaş, Bozdar, Qara pələş, Qaradöş...* (it adları), *Sarıgöz, Kürən, Ala göz, Qara qumral, Qaragül, Sarı Nəriş, Qara Nəriş, Qaraqaş, Ağca...* (qoyun adları) və s. zoonimlər də bu prinsipə meydana gəlmişdir. Adları çəkilən zoonimlərin hər biri Azərbaycanın bədii və televiziya filmlərində çox işlədilmişdir. Zahiri əlamətə görə heyvanlara xüsusi ad vermək türk dillərində geniş yayılmış hadisədir. Məsələn: qaraqalpaq dilində, Ağdaban, Ağdöş, Ağbilək kimi it adları da zahiri əlamətə uyğun yaradılmışdır [3, s. 206-209].

b) xarakterə görə ad vermək. Məlumdur ki, heyvanlarda da müxtəlif xarakterlilik müşahidə olunur. Dilimizdə bu cəhətə görə də heyvanlara xüsusi adlar verilməsi hallarına təsadüf edilir. Məsələn: “Arabaçı: – Deyirlər *Axtar* və *Şəngül* Nəbinin ov tulaları idi. *Axtar* qısa boylu, gödək, tüklü, boz rəngli, görkəmsiz tula idi. *Şəngül* isə çox yaraşılıq bir it idi”. “Qaçaq Nəbi”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1980.

Dildəki *Qanıq, Ayıq, Qurdbasan, Ayıbasan, Atbasan, Qanlı, Polad, Dəmir, Saymaz, Qənim, Quşqapan, Bağıraran, Sərvax, Sərməst* it adları, *Dəlicər, Başaparan, İpəyatmaz, Yelqanad, Şimşək, Yacıqıran, Əltərpətməz* at adları, *Nazlı, Kişmiş, İncə, Naznaz* inək adları da bu prinsipə uyğun meydana çıxmışdır”.

“İdrisov: – Bağır qardaş, deyilənə görə palıdın dibindəki itlər sizindir.

Bağır: – Hə, *Quşqapanla Bağıraranı* deyirsən yəqin...”

“Qoca palıdın nağılı” bədii filmi. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1984.

“Nəbi: – Təqsirin nə idi?

Cavan kəndli: – Atlara və inəklərə yemi bir az gec vermişdim.

Nəbi: – Ə, nə inək?

Cavan kəndli: – Həzrətqulu bəyin inəkləri: *Nazlı, Kişmiş, İncə, Naznaz...*”

“Qaçaq Nəbi”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1980.

Heyvanlara verilən xüsusi adlar bəzən yarandığı yerdə və mühitdə qalmayıb ümumi dil arenasına çıxır. Məsələn, “Koroğlu” bədii filmində Koroğlunun atası Alı kişi deyir: “Oğul, Rövşən, birinci at sınaqdan çox yaxşı çıxdı. İkinci at da pis çıxmadı, əmək itirmədi. Ancaq birinci ata çata bilməz. Bu atın tayı-bərabəri tapılmaz. Birinci atın adını Qırat, ikinci atın adını Dürat qoyuram. Həmişə qorxulu səfərlərə, düşmən üstünə, qalalar almağa gedəndə Qıratı minərsən, Qırat səni çox darlardan, çox ölümlərdən qurtaracaq”. Buradakı xüsusi adlar – Qırat və Dürat ölkəmizin bütün ərazilərində geniş yayılmışdır və hər yerdə eyni mənalarda da işlənir, dərk olunur.

Zoonimlərin leksik-qrammatik əlamətləri: Zoonimlərin yaranması da dildəki başqa söz qrupları kimi müəyyən leksik-qrammatik qanunauyğunluqlarla bağlıdır. Azərbaycan dilinin zooloji leksikasında bir çox linqvistik xüsusiyyətlər diqqəti cəlb edir. Xüsusi adların bu qrupu bir sıra nitq hissələri, qrammatik əlaqələr və qaydalar əsasında formalaşır” [1, s. 319]. Morfoloji əlamətlərinə görə, zoonimləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq və xarakterizə etmək olar:

a) İsimlərdən əmələ gələn zoonimlər. Zoonimlərin müəyyən qismi ancaq bir sözdən – isimdən ibarət olur. Belə hallarda müəyyən anlayışı bildirən ümumi isim xüsusi zoonimə çevrilir. Məsələn, *şəkər* ümumi isimdir. Bu söz xoş xasiyyətli, həlim təbiətli bir atın adını bildirdikdə xüsusi zoonim funksiyasında çıxış edir. Dilimizdəki *Bulud, Polad, Dəmir, Boran* at adları,

Ceyran, Maral, Turac, Kəklik, Xanım, Qumaş, Məxmər, Mixək, Durna, Cüyür, Çiçək, Almaz, Zümrüd, Alma inək adları, Durna, Turac, Ceyran, Göyərçin at adları da bu yolla əmələ gəlmişdir. Çox maraqlıdır ki, bu adların əksəriyyəti heyvan anlayışını bildirən ümumi zoonimlərdən əmələ gəlmişdir.

Adları çəkilən zoonimlərin bədii filmlərdə işlənmə məqamlarına diqqət yetirək.

“Müdür: – Bəlkə Nurbabbar yenə avara-sərgərdan qalmaq istəyir?”

Bağır: – Nurbabbar da günah yoxdur.

Müdür: – *Poladnan Borana* yaxşı qulluq edə bilirsənmi?”

“Qoca palıdın nağılı” bədii filmi. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1984.

“Rüstəm: – Ə, Kərəm, fermada vəziyyət necədir?”

Çoban Kərəm: – Mal-qara xəstələnir. Rayondan gələn baytar *Ceyran, Maral və Məxməri* müalicə etdi”.

“Böyük dayaq”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1962.

“Bəhmən: – Nə yaxşı ki, *Ceyran* var.

Xəlil: – Hə, *Ceyran* doğrudan da ceyran kimi qaçır.

Bəhmən: – Darıxma, Xəlil, ürəyimə damıb ki, burdan tez çıxacaqsan...”

“Küçələrə su səpmişəm”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 2004.

Bəzi zoonimlər “isim+isim” formasından əmələ gəlir. “Dəmirçioğlu pəhləvan meydanında qalsın, Telli xanım mağarada, Ərəbat ilxıda (“Koroğlu” bədii filmi). Buradakı *Ərəbat* zoonimi xalq adı bildirən “ərəb” və “at” sözündən yaranmışdır. Buna görə də həmin xüsusi ad eyni zamanda etnozoonimdir. *Yelqanad, Dəmirdirnaq, Dəvəboyun, Qılincyalman, Dovşanqulaq, Almagöz, Durnaboğaz, Yəhərbel* at adları da bu tipli “isim+isim” quruluşlu zoonimlərdir.

b) Sifətdən əmələ gəlmiş zoonimlər. Bu tipli zoonimlər zahiri əlamətin təsviri ilə bağlı olur. Məsələn: “O vaxt *Qara köpək*, meşədən yola çıxdı və Qaraca qızı başısağa moruq yığan və qatırı it gələn görüb ildırım kimi götürüldü və Qaraca qıza elə döş vurdu ki, o da, özü də dərəyə uçdular (“Qaraca qız” bədii filmi).

Buradakı “Qara köpək” zoonimi it adı bildirir. Həmin ad itnin zahiri əlamətini bildirmək məqsədilə “qara” sifəti əsasında yaranmışdır.

Bəzi zoonimlərin zooforant vasitəsilə sifətdən düzəldiyi də müşahidə olunur.

Sahibi dövlət ili çox ol kəs,

Naqənü kulfənd, çoxlu fərəc.

Vardı *Bozlar* adında bir köpəyi.

Qoyunun pasıbanı, at köməyi (S.Ə.Şirvani).

Misaldakı *Bozlar* zoonimi “boz” sifəti ilə “-lar” ünsüründən əmələ gəlmişdir. Burada -lar formantı ifadə etdiyi ilkin semantik funksiyasından, yəni cəmlilik kateqoriyasını bildirməkdən uzaqlaşaraq sırf onomaformant kimi çıxış edir.

c) “sifət+sifət” formasında yaranan zoonimlər. Bunlara aşağıdakıları misal göstərmək olar: ağ+baş > döş+*Qaradöş* (it adları), qara+göz > *Qaragöz*, Sarı+göz > *Sarıgöz*, ala+göz > *Alagöz* (inək adları), ağ+at > *Uzunorta*, qara+birçək *Qarabirçək* (at adları) və s.

ç) Feildən əmələ gələn zoonimlər. Bunlar, əsasən, feili sifətlərdən ibarət olur. Məsələn *Yağbasan, Başaparan, İpəyatmaz, Ceyranbasan, Əltərpətməz*, (at adları), *Qurdbasan, Atbasan, Ayıbasan, Quşqapan, Bağrıyaran, Goreşən* (it adları) və s. Belə zoonimlər filmlərdə də işlənir.

“Rüstəm: – Şirzad *İpəyatmaza* oturub getsin fermaya. İşləri qaydasına qoyub Yarməmmədin yanına – kolxoza gəlsin...”

“Böyük dayaq”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1962.

“Lütvəli bəy: – Aşağıda bir otaq aç, yığ oları ora, tapşır yemək versinlər. Qurban, sən də çöldəki *Quşqapana* bax”.

“Neft və milyonlar səltənətində”. “Azərbaycanfilm” kinostudiyası”. 1982.

Belə adlara feilin əmr formasında olan *Axtar, Əlləş* və s. kimi zoonimləri də misal çəkmək olar.

Nəticə: Göründüyü kimi, zoonimlər heyvanlara və quşlara verilən xüsusi ad – “ləqəb” olmaqla, həm də maraqlı dil hadisələrini özündə əks etdirir. Bu növ xüsusi adlar hər bir kəndin,

rayonun və ümumiyyətlə, xalqın onomastik yaradıcılığının nümunələridir. Buna görə də zoonimlərin öyrənilməsi, linqvistik təhlili dilçiliyin vacib məsələlərindəndir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan onomologiyasının əsasları. II c. Bakı. 2004. s. 313, 217, 319
1. Seyidov M.Ə. Ağqoyunlu və qaraqoyunlu antonimlərin etimoloji araşdırılması. "Qobustan" jurnalı. səh. 59-66.
2. Баскаков Н.А. Клички собак у каракалпаков. Ономастика. Средней Азии. Москва. 1978. с. 206-209.

Bədii filmlər

1. "Koroğlu". 1960.
2. "Qaçaq Nəbi". 1980.
3. "Süd dişinin ağrısı". 1987.
4. "Sağınçı". 1978.
5. "Böyük dayaq". 1962.
6. "Dədə Qorqud". 1975.
7. "Neft və milyonlar səltənətində". 1982.
8. "Küçələrə su səpmişəm". 2003.
9. "Qoca palıdın nağılı". 1984.

Sənədli televiziya filmləri

1. "Şah İsmayıl Xətai". 1977.

Физули Мустафаев

О включении азербайджанских зоонимов в языке кино

Резюме

Статья посвящена азербайджанским зоонимам в языке кино. В статье зоонимы разделены на две группы: общие и специальные зоонимы. В другом разделе обсуждаются принципы зоонимов. Именование животных и птиц распространено почти у всех народов. Эта традиция была более развита у славянских народов, которые давали много особых имен отцу, собаке, корове, быку и свинье. Отмечается, что изучение лексики зоонимов языка кино показывает, что названия лошадей и собак в зоологическом названии азербайджанского языка отличаются от других по количеству. Исследования показывают, что в нашем языке есть определенные принципы именования животных и птиц. Наблюдения здесь показывают, что при наименовании животных и птиц в азербайджанском языке чаще всего исходят из следующих принципов: называние по внешности, называние по характеру. Согласно проведенному в статье исследованию, образование зоонимов также связано с лексическими и грамматическими закономерностями в языке. В статье зоонимы можно сгруппировать по их морфологическим признакам следующим образом: зоонимы, образованные от существительных, прилагательных и прилагательных + прилагательные.

Ключевые слова: омонимы, зоонимы, зоологическая лексика, общие зоонимы, грамматические зоонимы.

Fuzuli Mustafayev

Azerbaijani zoonyms in the language of cinema

Summary

The article is devoted to Azerbaijani zoonyms in the language of cinema. Zoonyms are divided into two groups in the article: general and special zoonyms. Another section discusses the principles of zoonyms. The naming of animals and birds is common among almost all peoples. This tradition was more developed among the Slavic peoples, who gave many special names to the father, dog, cow, bull and pig. It is noted that the study of the vocabulary of zoonyms in the language of cinema shows that the names of horses and dogs in the zoological name of the Azerbaijani language differ from others in number. Research shows that our language has certain principles for naming animals and birds.

Observations here show that when naming animals and birds in the Azerbaijani language, they most often proceed from the following principles: naming by appearance, naming by character.

According to the study conducted in the article, the formation of zoonyms is also associated with lexical and grammatical patterns in the language. In the article, zoonyms can be grouped according to their morphological features as follows: zoonyms formed from nouns, adjectives and adjectives + adjectives.

Key words: *homonyms, zoonyms, zoological vocabulary, general zoonyms, grammatical zoonyms.*

Çapa tövsiyə edən:

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Rəyçilər:

professor N.Seyidəliyev

dosent S.Novruzova